nummer 20 | mei 2018

ART/CLE

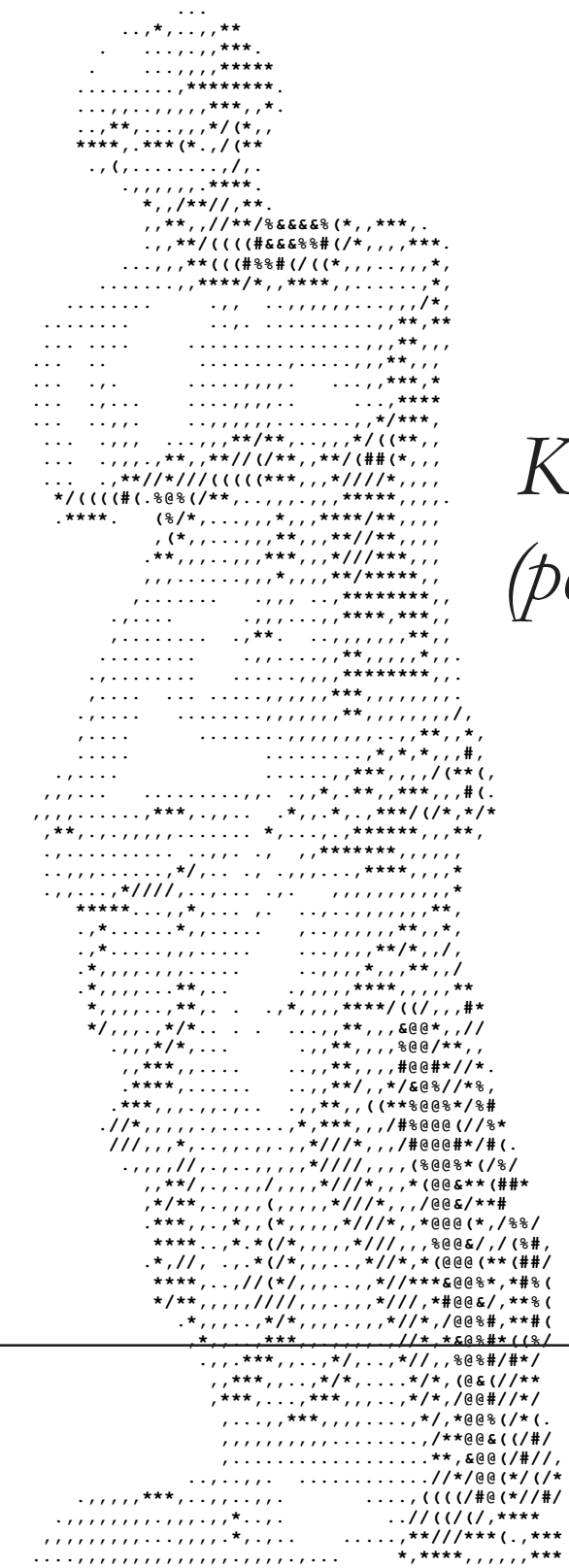

<IRL>

Kunst in het (post-)digitale tijdperk

Pablo Picasso
en
Julio González

Politieke idealen op de Wereldtentoonstelling in Parijs, 1937

Krista van der Bron

Uitgelicht

'Poor Spain!'

Op 25 mei 1937 opende in Parijs de 24e Wereldtentoonstelling, oftewel de *Exposition Internationale des Arts et Techniques dans la Vie Moderne*. De tentoonstelling vormde een podium voor elk participerend land om de meest recente technische, sociale en/of culturele ontwikkelingen te tonen aan de rest van de wereld. Een bezoeker zag hier het nieuwste van het nieuwste; gegrepen uit 'La Vie Moderne', het moderne leven. Bij de presentatie van het Spaanse paviljoen lag de nadruk op kunst en cultuur.[1] Er was werk te zien van Spaanse eigentijdse kunstenaars, zoals Joan Miró (1893-1983), Pablo Picasso (1881-1973) en de tegenwoordig minder bekende Julio González (1876-1942). Het was deze plek waar Picasso's later zo iconisch geworden *Guernica* (1937) voor het eerst werd tentoongesteld. Het werk vulde een gehele wand in de centrale hal van het paviljoen (afb. 1).

Picasso schilderde *Guernica* naar aanleiding van het bombardement op het gelijknamige Baskische dorpje, dat had plaatsgevonden op 26 april 1937.[2] Picasso's thuisland bevond zich op dat moment middenin de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939). Deze oorlog was grofweg een strijd tussen rechtse, conservatieve nationalisten, onder leiding van de fascistische generaal Francisco Franco (1892-1975), en de links georiënteerde democratisch gekozen Republiek, die steun ontving van onder anderen socialisten en communisten. Franco trachtte de gevestigde regering omver te werpen, zodat hij zich als centrale machthebber in Madrid kon vestigen. Hierbij kreeg hij steun van nazi-Duitsland en fascistisch Italië. Op die ene zwarte dag in april 1937 werden de burgers van Guernica overvallen door de bommenwerpers van de Duitse Luftwaffe. Guernica werd compleet verwoest. Het was het eerste bombardement in Europa waarbij onschuldige burgers bewust het doelwit waren van een militaire aanval. Een gruweldaad die Picasso op zijn eigen manier krachtig wist te verbeelden. Zelf zei hij over zijn meesterwerk: 'In *Guernica*, [...] I clearly express my abhorrence of the military caste which has sunk Spain in an ocean of pain and death'.[3]

Toen de Spaanse Republiek als opdrachtgever van het Spaanse paviljoen optrad, bevond zij zich dus in het heetst van de strijd. 'Poor Spain!', riep een bezoekster van het paviljoen uit, toen ze Picasso's *Guernica* zag.[4] Het doel van de tentoonstelling was dan ook om het lijden van Spanje te tonen en op die manier internationale steun in de strijd tegen het fascisme te genereren.[5] Dit politieke streven kwam tot uiting in de keuze voor de werken die in het paviljoen werden gepresenteerd. Zo werden er bijvoorbeeld oorlogsfilms getoond, onder andere van de hand van de surrealistische filmmaker Luis Buñuel (1900-1983).[6] Het centrale werk, Picasso's *Guernica*, paste precies binnen de door de Spaanse Republiek beoogde doelstelling. Zelfs na de wereldtentoonstelling ging het schilderij nog op reis om geld op te halen voor de Republikeinse zaak.[7] In het paviljoen werd er bovendien aandacht besteed aan de diverse regionale culturen in Spanje.[8] De presentatie toonde een veelzijdige Spaanse identiteit, wat lijnrecht tegenover Franco's nationalistische ideeën stond.[9]

González' Montserrat

Ook al hing *Guernica* in de centrale hal, het was niet het eerste werk dat de bezoeker van het Spaanse Paviljoen tegenkwam. Beneden aan de trap bij de entree werd de bezoeker verwelkomd door de *Montserrat* (1936-1937) van de Spaans-Catalaanse beeldhouwer Julio González (afb. 2).[10] De *Montserrat* is een manshoog ijzeren beeld van een vrouwelijke staande figuur. Ze draagt in haar ene hand een sikkel en heeft op de andere arm haar kind vast. Ze is gekleed als boerin en heeft een traditionele boerenzakdoek om haar hoofd geknoopt.[11] Het werk verschilt wezenlijk met Picasso's bijdrage aan het paviljoen. Zo hanteerde Picasso olieverf op doek, een klassiek medium, maar was González' keuze voor ijzer nieuw binnen de beeldende kunst. Waar de beeldtaal van *Guernica* kubistische en surrealistische invloeden toont, is de *Montserrat* een werk van meer traditionele, figuratieve – doch gestileerde – aard. De *Guernica* verbeeldt een groep figuren in complete paniek, overvallen door plotselinge terreur. Een schreeuwende moeder houdt haar levenloze kind voor zich uit, als een piëta. González' *Montserrat* is daarentegen een geïsoleerde moederfiguur die kalmte uitstraalt. Haar hoofd is trots opgeheven en ze heeft haar kind bijna als een schild tegen haar lichaam gedrukt.

Beeldhouwer Julio González was geschoold als ambachtsman. Hij groeide op in de metaalwerkplaats van zijn vader in Barcelona.[12] Hier leerde hij de fijne kneepjes van het vak en maakte hij sieraden en decoratieve voorwerpen. Als jongeman had González de ambitie schilder te worden en hij begaf zich eind negentiende eeuw dan ook in de artistieke kringen van Barcelona, waar hij onder anderen Picasso leerde kennen. Rond 1900 verhuisden González en zijn familie naar Parijs, centrum van de moderne kunst. In de Franse hoofdstad zou hij uiteindelijk uitgroeien tot een avant- gardistische beeldhouwer met een geheel eigen beeldtaal in de ijzeren sculptuur (afb. 3).[13] Een belangrijke factor in zijn artistieke ontwikkeling was de samenwerking met Picasso tussen 1928 en 1932.[14] In deze jaren vond González zijn volwassen stijl, een die hij zelf omschreef als 'tekenen in de ruimte'. Hierbij wordt de ruimte daadwerkelijk onderdeel van de sculptuur. Veel van zijn sculpturen doen in eerste instantie abstract aan, maar ze zijn altijd geworteld in de realiteit.[15]

Ook al werkte González tegen die tijd al in een zeer geabstraheerde stijl, eind jaren dertig keerde hij terug naar de figuratie met zijn *Montserrat*; de verbeelding van moeder en kind. Het moeder-en-kindthema had een speciale betekenis voor González en het loopt dan ook als een rode draad door zijn oeuvre.[16] Al vroeg, rond 1900, tekende en schilderde hij boerenmoeders (afb. 4). Later knipte hij het motief uit in reliëfs van metalen platen (afb. 5). De religieuze connotatie van het moeder-en-kindthema moet op de katholieke González van invloed zijn geweest. Het is echter ook een typisch Catalaans thema. Zo was het een populair onderwerp binnen het *noucentisme*, een nationalistische Catalaanse kunststroming aan het begin van de twintigste eeuw, die de eigen culturele identiteit wilde benadrukken.[17] González gaf zijn boerenmoeders daarnaast de titel *Montserrat*, de naam van zowel de beschermheilige van Catalonië, als van een berg in Barcelona die als het

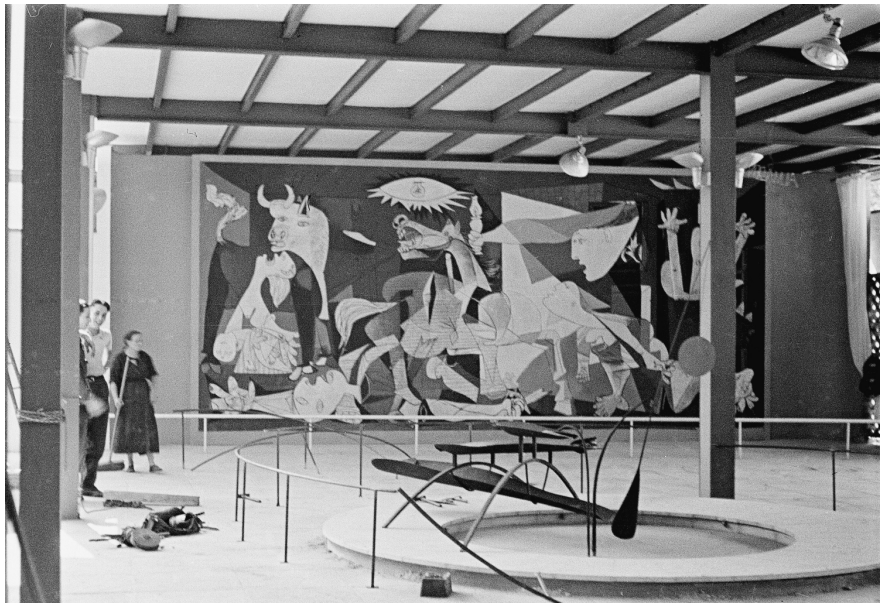

Afb. 1. *Guernica* van Pablo Picasso in de centrale hal van het Spaanse paviljoen, 1937. Op de voorgrond *Mercury Fountain* van Alexander Calder (foto: José Lino Vaamonde Valencia, Rethinking Guernica/Repensar Guernica, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía Madrid, http://guernica.museoreinasofia.es, geraadpleegd 14 januari 2018).

Afb. 2. Julio González, *La Montserrat*, 1936-1937, gelast en gesmeed ijzer, hout, 163 x 59 x 42,5 cm., Stedelijk Museum Amsterdam (foto: Gemeentemuseum Den Haag © Julio González Estate / ADAGP c/o Pictoright, Amsterdam, 2018).

Afb. 3. Julio González in zijn atelier in Arcueil bij *Femme au miroir,* ca. 1937 (foto: Rogi André, Institut Valencià d'Art Modern, Valencia (foto: Gemeentemuseum Den Haag © Julio González Estate / ADAGP c/o Pictoright, Amsterdam, 2018).

Afb. 4. Julio González, *Près de la Méditerranée*, 1905−1908, gouache en potlood op grijs papier, 27,7 x 18 cm., Institut Valencià d'Art Modern, Valencia (foto: Gemeentemuseum Den Haag © Julio González Estate / ADAGP c/o Pictoright, Amsterdam, 2018).

Afb. 5. Julio González, *Petite maternité (Maternité),* 1929, gesmeed ijzer, geknipt, gebogen en gespijkerd, op een houten basis, 21,5 x 12,5 x 4 cm., Centre Pompidou, Parijs (foto: Gemeentemuseum Den Haag © Julio González Estate / ADAGP c/o Pictoright, Amsterdam, 2018).

Afb. 6. Julio González, *Montserrat criant,* 1936−1939, olieverf op doek, 58 x 39 cm., Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona (foto: Gemeentemuseum Den Haag © Julio González Estate / ADAGP c/o Pictoright, Amsterdam, 2018).

Afb. 8. De sculptuur *Montserrat criant* (1942) van Julio González in de ovale zaal van het Museu Nacional d'Art de Catalunya (foto: Instagram Museu Nacional d'Art de Catalunya, https://www.instagram.com/p/BbCqnVaDiSD/?taken-by=museunacional, geraadpleegd 14 januari 2018).

spirituele hart van de regio wordt beschouwd.[18] Ten slotte wordt de boer die ten strijde trekt, met zijn sikkel als gereedschap om het land mee te verdedigen, bezongen in *Els Segadors*, De Maaiers, het volkslied van de Catalanen.[19]

Hoewel González al lange tijd in Frankrijk woonde, voelde hij zich anno 1937 nog altijd sterk verbonden met zijn Catalaanse *roots.* Zo mocht men hem absoluut geen Spanjaard noemen.[20] Deze liefde voor zijn geboortestreek deelde hij met zijn vriend Picasso, die door González werd bestempeld als een 'rasechte Catalaan'.[21] Maar Franco kreeg in de loop van de oorlogs jaren steeds meer voet aan de grond, en in juli 1939 viel Spanje definitief in handen van zijn nationalistische regime. Het gevolg was een repressieve dictatuur die duurde tot aan Franco's dood in 1975. Tijdens de dictatuur waren alle regionale culturele uitingen verboden: zo mocht men in Catalonië de eigen taal niet spreken. González' boerenmoeders veranderen na 1937 van gedaante. Hun gezichten zijn vertrokken en hun monden staan wijd open, als de suggestie van een ijzige schreeuw (afb. 6 en 8). Deze latere *Montserrats* doen denken aan de huilende moeder in Picasso's *Guernica* (afb. 1).

In 1937 is de *Montserrat* daarentegen nog een trotse, onverschrokken boerin, klaar om voor het Catalaanse volk te strijden. De echte Catalaanse vrouw is een hardwerkende boerin, moeder en strijder in één. González wilde in eerste instantie zijn meer abstracte *Femme au miroir* (*Vrouw met spiegel,* 1936-1937, afb. 3) tonen in het Spaanse paviljoen.[22] Nadat de organisatoren van de tentoonstelling hem echter hadden aangemoedigd om de *Montserrat* tentoon te stellen, veranderde hij zijn keuze. De *Montserrat* had immers een toegankelijke beeldtaal. De sculptuur was de belichaming van de Catalaanse cultuur en paste daardoor uitermate goed binnen de politieke agenda van het Spaanse paviljoen. Picasso en González trachtten op hun eigen manier bij te dragen aan de strijd tegen het fascisme, die zich afspeelde in hun geliefde Spaanse thuisland. Picasso verbeeldde het onmenselijke leed en de tragedie van de oorlog en González presenteerde een symbool van weerbaarheid en de kracht van de regionale cultuur.

Actualiteit: de Catalaanse crisis

De burgeroorlog en de dictatuur onder Franco zitten diepgeworteld in het collectieve geheugen van de Spaanse samenleving. Tijdens de actuele onafhankelijkheidscrisis in Catalonië spelen gevoelens van onderdrukking uit deze periode opnieuw een rol. In het discours rondom de Catalaanse crisis wordt dan ook meermaals naar deze donkere passage uit de Spaanse geschiedenis verwezen.[23] Dit gebeurt niet enkel in woorden, maar ook in beelden.

Op 28 september 2017 gaan duizenden studenten in Barcelona de straat op.[24] In hun handen dragen zij kartonnen borden met een schildering van Picasso's *Guernica* (afb. 7). De studenten spreken zich uit tegen de regering in Madrid, die het door de semiautonome Catalaanse regering uitgeschreven onafhankelijkheidsreferendum onwettig heeft verklaard en diverse Catalaanse politici heeft gearresteerd.[25] Het gevolg is een grote onrust onder het Catalaanse volk. Spanje lijkt nu opnieuw in tweeën verdeeld: de nationalisten tegenover de *independientistas,* degenen die vóór de afscheiding van Catalonië zijn. 'We hebben het gevoel dat de regering de repressieve acties uit de tijd van vóór de democratie, nu herhaalt. [...] Dit type democratie is nep', meent een van de demonstrerende studenten.[26] In zijn hand draagt hij een onderdeel van de kartonnen *Guernica.*

Op 2 oktober 2017 plaatst het Museu Nacional d'Art de Catalunya in Barcelona een foto van het collectiestuk *Montserrat criant* (*Schreeuwende Montserrat,* 1942) van González op sociale media.[27] De gebruikte hashtags luiden 'democratie' en '1 oktober'. De dag ervoor, op 1 oktober, is het illegale Catalaanse referendum met grof geweld onderdrukt door de Spaanse regering.[28] Eind oktober zet de Spaanse regering de Catalaanse regering officieel uit haar ambt. Het is een reactie op het eenzijdig uitroepen van de onafhankelijkheid door de Catalaanse president.[29] Op 3 november 2017 plaatst het Catalaanse museum de bronzen sculptuur *Montserrat criant* opnieuw online, met de hashtags 'protest' en 'burgeroorlog' (afb. 8).[30] Dit keer toont de foto dat het kunstwerk is verplaatst naar het midden van een grote overkoepelde zaal. Een twitteraar reageert: 'Zeer toepasselijk. Nu schreeuwt ze voor andere zaken dan in de jaren dertig, maar ze schreeuwt opnieuw'.[31]

Bovenstaande anekdotes laten zien hoe zowel Picasso's *Guernica* als González' *Montserrat* in de actuele context een nieuwe betekenis krijgen. Als politiek symbool dienen zij wederom als een wapen in de strijd. Het blijkt dat beide kunstwerken hun zeggingskracht heden ten dage nog niet zijn verloren.

Krista van der Bron (1992) is bijna afgestudeerd als masterstudent Moderne en Hedendaagse Kunst aan de Universiteit Utrecht. Ze heeft een passie voor de Spaanse cultuur en haar specifieke (onderzoeks)interesse ligt dan ook bij de Spaanse moderne kunst. Onlangs liep zij een jaar stage in het Gemeentemuseum Den Haag, waar ze als assistent-conservator meewerkte aan de tentoonstelling *González, Picasso en vrienden* (25-11-2017 t/m 2-4-2018).

---

1. M. Daniel, "Spain: culture at war." In: D. Ades, e.a., red. *Art and Power. Europe under the dictators 1930-45*. Stuttgart: Oktagon, 1995, 63-69, 64.
2. De informatie over de Spaanse Burgeroorlog is ontleend aan: E. Storm, *Spaanse Burgeroorlog: Een vierdelig hoorcollege over de strijd om Spanje: 1936-1939*. Studium Generale Universiteit Leiden, Home Academy, 2013.
3. H. B. Chipp, *Picasso's Guernica: History, Transformations, Meanings*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 1988, 194.
4. A. Ozenfant, "Notes of a Tourist at the Exhibition, 1937." In: Ades, *Art and Power*, 118. Oorspronkelijk verschenen in het Frans in het tijdschrift *Cahiers d'Art*, 12(1937)8-10: 241-247.
5. Daniel, "Spain: culture at war." 65; J. Mendelson, *Documenting Spain. Artists, Exhibition culture and the Modern nation, 1929-1939*. Philadelphia: The Pennsylvania State University Press, 2005, 125.
6. Chipp, *Picasso's Guernica,* 146.
7. Daniel, "Spain: culture at war." 68.
8. Mendelson, *Documenting Spain,* 141.
9. Franco stond voor het concept van *Hispanidad,* een zekere superieure 'Spaansheid'. Hij was vóór een Spaanse eenheid en tegen uitingen van regionale culturen die dit idee in de weg stonden.
10. Het werk bevindt zich in de collectie van het Stedelijk Museum Amsterdam en is opgenomen in de in december 2017 geopende vernieuwde semipermanente collectieopstelling. De locatie van de *Montserrat* bij het Spaanse paviljoen blijkt uit historische foto's.
11. E.C. Oppler, *Picasso's Guernica.* New York/Londen: W.W. Norton & Company, 1988, 81.
12. Voor de biografische informatie over Julio González dienden de volgende bronnen als leidraad: J. Withers, *Julio Gonzalez: Sculpture in Iron*. New York: New York U.P., 1978; M. Rowell, *Julio González: A retrospective*. New York: The Solomon R. Guggenheim Museum, 1983. Tentoonstellingscatalogus; L. Stamps, "Ik geloof dat uit de traditie de vernieuwing voortkomt." In: L. Stamps, e.a., red. *González, Picasso en vrienden,* Den Haag: Gemeentemuseum Den Haag, 2017. Tentoonstellingscatalogus, 8-19.
13. González' oeuvre was van invloed op onder anderen de Amerikaanse beeldhouwer David Smith (1906-1965). Hij omschreef González als zijn grote inspiratiebron in de invloedrijke tekst *González: First master of the Torch* uit 1956. Bron: D. Smith, "González: First Master of the Torch." *Artnews* 54(1956)10: 34-37 en 64-65.
14. Deze samenwerking opende voor beide kunstenaars nieuwe deuren. González leerde Picasso de technieken van de metaalbewerking en andersom werd González geïnspireerd door Picasso's vormentaal. Zie ook: M. McCully, "Picasso en González: tekenen in de ruimte." In: *González, Picasso en vrienden,* 20-32.
15. De katholieke González vond dat je de door God geschonken realiteit nooit mocht verlaten. Bron: Kunstenaar Hans Hartung aan het woord in: B. Gavin, *Quiet man with welding torch. A portrait of the sculptor Julio Gonzalez. 1876-1942.* DVD. Duitsland 1985.
16. Zie ook: V. Bozal, "La Montserrat, verzet en smart." In: *González, Picasso en vrienden,* 62-71.
17. Binnen het *noucentisme* werd de vruchtbaarheid van het vrouwelijke lichaam gezien als een belofte voor het voortbestaan van het ras. Bron: *Julio González at the IVAM collection*. K. de Barañano. IVAM, Valencia, 2001. Bestandscatalogus, 310.
18. Withers, *Julio González,* 89-90.
19. Zoals in het volgende fragment uit *Els Segadors*: 'Goede zwaai met de sikkel, verdedigers van het land! [...] Het is tijd, oogsters [...] Als er een nieuwe juni komt, moet ons gereedschap scherp zijn.' Bron: J. Minahan, *The complete guide to national symbols and emblems*. Santa Barbara: Greenwood Press, 2010, 350-351. Het lied *Els Segadors* slaat terug op de Catalaanse opstand tegen de Spaanse regering van 1640 tot 1659. Deze opstand werd geleid door de boeren, die de sikkel te wapen zouden hebben genomen. Bron: J. Hargreaves, *Freedom for Catalonia? Catalan Nationalism, Spanish Identity and the Barcelona Olympic games*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 98-99.
20. Kunstenaar Henri Goetz aan het woord in: Gavin, *Julio González,* DVD.
21. J. González, "Picasso Sculpteur et les Cathédrales." In: Withers, *Julio González,* 131-146. De tekst is een door González geschreven essay uit 1932, dat tijdens zijn leven nooit is gepubliceerd. Het essay is voor het eerst gepubliceerd in 1978 door J. Withers en recentelijk heruitgegeven in: *González, Picasso en vrienden,* 250-255.
22. Rowell, *Julio González,* 176.
23. Zie bijvoorbeeld: NOS nieuws. https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2199058-puigdemont-ingrijpen-madrid-zwaarste-aanval-sinds-franco.html (geraadpleegd 14 januari 2018).
24. RTL nieuws. https://www.rtlnieuws.nl/buitenland/duizenden-studenten-demonstreren-voor-referendum-in-barcelona (geraadpleegd 14 januari 2018).
25. H.D. Hekking. "Escalatie in Catalonië: 'De grondwet is een dwangbuis'." *Financieel Dagblad,* 22 september 2017.
26. Interview met één van de studenten. Bron: 'Barcelona notebook: the Catalan referendum'. http://mikewadejournalist.blogspot.nl (geraadpleegd 14 januari 2018).
27. Instagram Museu Nacional d'Art de Catalunya. https://www.instagram.com/p/BZvt362FNyD/?taken-by=museunacional (geraadpleegd 14 januari 2018).
28. H. D. Hekking. "Geweld bij Catalaans Referendum schokt Europa." *Financieel Dagblad,* 1 oktober 2017.
29. N. Taha. "Catalaanse regering officieel afgezet." *Algemeen Dagblad,* 28 oktober 2017.
30. Twitter Museu Nacional d'Art de Catalunya. https://twitter.com/museunac_cat/status/926395326864461824 (geraadpleegd 14 januari 2018); Instagram Museu Nacional d'Art de Catalunya. https://www.instagram.com/p/BbCqnVaDiSD/?taken-by=museunacional (geraadpleegd 14 januari 2018).
31. De originele Catalaanse tekst luidt als volgt: 'Molt adequat. Ara crida per altres coses que als anys 30, però torna a cridar.'

Afb. 7. Studentendemonstratie in Barcelona, 28 september 2017 (foto: Judit Pastor i Costa, https://pbs.twimg.com/media/DKz7idmXkAAwAoJ.jpg, geraadpleegd 14 januari 2018).